

Indledningen er redigeret af Holger Berg og Klaus Nielsen

Tilsyn ved ph.d. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Fædrelandets Skaal

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Majgilde
- 2 Stænderforsamlingerne og læseforeningen
- 3 Skåler og taler
- 4 Fra fortid til fremtid
- 5 Grundtvigs tale
- 6 Samtidig genbrug
- 7 Anvendt litteratur

1 Majgilde

Den nystiftede akademiske læseforening ("Academicum") havde holdt majgilde den 27. maj 1839, hvor Grundtvig havde bidraget til festlighederne med både en sang og en tale. Sangen blev trykt som et lille teksthæfte, der var udarbejdet til fejringen i læseforeningen (*Bibliografien* 2, s. 147). Mødet skulle fejre otteårsdagen for den kongelige *Anordning angaaende Provindsial-Stænders Indførelse i Danmark* af 28. maj 1831, der fastslog hovedlinjerne for de rådgivende stænderforsamlinger. Mødet blev refereret over to dage, 28.-29. maj, i *Kjøbenhavnsposten*, der som den førende liberale avis var blandt landets få kongekritiske stemmer. Sangen er efterhånden bedre kendt under sin førstelinje: *Danmark, deiligst Vang og Vænge*. [For genoptryk af sangen, se tekstredegørelsen.](#)

2 Stænderforsamlingerne og læseforeningen

De rådgivende provinsialstænderforsamlinger var efter flere års forarbejde og trods kongelig modvilje blevet formelt og reelt nedsat efter forordning af 15. maj 1834, fordi

kongen som holstensk landsherre var forpligtet hertil af den tyske forbundsakts artikel 13. Der var fire sådanne forsamlinger, fordelt ud over Kongeriget og hertugdømmerne: i Roskilde (for Øerne), i Viborg (for Nørrejylland), i Slesvig By (for hertugdømmet Slesvig) og i Izehoe (for hertugdømmet Holsten). Deres opdrag medførte, at de skulle have lovudkast i betænkning, og at de kunne stille forslag til nye love. Kongeloven (1665, først offentliggjort 1709), der ikke gjaldt i hertugdømmerne, var fortsat i kraft, men stænderforsamlingerne indebar i realiteten en indskrænkning af den enevældige konges magt.

Den akademiske læseforening var blevet stiftet tidligere på året 1839 af blandt andre forfatterne Carl Ploug og Jens Christian Hostrup. Læseforeningen afholdt mange foredrag og arrangementer og begyndte hurtigt at konkurrere med den næsten 20 år ældre Studenterforening, som den var udsprunget af, om rollen som samlingssted for hovedstadens intelligentsia.

3 Skåler og taler

Ved mødet den 27. maj 1839 blev der udbragt talrige skåler. De var hver især programerklæringer og fortjener derfor at blive opsummeret (inkl. de titler eller embedsbetegnelser, avisen bragte):

1. skål var for kongen ved kandidat (dvs. cand. jur.) Orla Lehman; 2. skål for prins Christian ved dispacheur (dvs. havariberegner) Abraham Wessely. Begge disse skåler var ledsaget af taler. Dernæst udbragtes 3. skål for fædrelandet, ved prokurator Balthazar Matthias Christensen – i forbindelse med denne skål blev Grundtvigs sang, “Danmark, deiligst Vang og Vænge” afsunget, efterfulgt af 4. skål for stænderinstitutionen, ved Lehman. Herefter holdt Grundtvig sin talte. Efter denne udbragtes 5. skål for stændernes offentlighed ved professor Christian Nathan David, sammen med en sang af Gottlieb Sisby. Denne skål blev fulgt op af 6. skål af Wessely for besparelssystemet (statslige sparerunder), hvorefter Sisby holdt en lille tale, der sluttede med 7. skål for Læseforeningen. Christensen foreslog i forbindelse med en mindre tale endnu en, nemlig (8. skål) for trykkefriheden. Klædekræmmer Hans Peter Hansen foreslog 9. skål for “Trykkefrihedsselskabets forrige Skriftcomitee”. Herefter afsang man “For den opvoxende Slægt”, forfattet af Sisby. Til denne sang knyttede overlærer Frederik Christian Olsen 10. skål for den opvoxende ungdom. Student Nis Hansen udbragte 11. skål for den danske stats enhed, mens næste, 12. skål for håndværkerstandens emancipation, blev udbragt af finerskærer Hans Peter Frederiksen. 13. skål gjaldt udvidet valgbarhed (til stænderforsamlingerne) og blev udbragt af lektor Julius Wilkens. Den 14. skål var for de danske kvinder, udbragt af kandidat Povl Frederik Barfod. Endelig blev 15. og sidste skål udbragt af Lehman, da daggyret havde forkyndt 28. maj. Den var en hyldest til den dag, man fejrede.

Den første skål til kongen, Frederik 6., forsikrede læserne (og politiet!) om “den undersøgtlige Grundstemning”. Kongen var “ophøiet over al Debat” og skulle ikke drages “ned i Kritikens Sphære”. I skålen for prins Christian (senere den ottende), gentog de liberale på ny “det Haab, som det danske Folk nærer” til tronfølgeren: at “Danmark stedse [vil gå] videre frem i Oplysning og den deraf sig udviklende Frihed”

(alle s. 576). Tronfølgeren var i de liberales øjne ikke enevældens mand, men deres store håb for en mere parlamentarisk fremtid. Dette var blevet udtrykt af Wessely, der havde erklæret, at tronfølgerens handlinger i forbindelse med udarbejdelsen af den norske grundlov, Eidsvollforfatningen, havde vist folket, hvad han ville gøre, når han overtog magten (Jensen 1934, bind 2, s. 210).

Ser man ned over rækken af skåltalere, falder det i øjnene, at det er den spirende parlamentariske og den national-liberale bevægelse, der her stikker deres hoveder frem. Avisen *Kjøbenhavnsposten*, der – i lighed med andre af samtidens dag- og ugeblade – bringer referatet fra mødet, var liberal og drejede – efter at Johan Peter Grüne i april 1839 havde overtaget redaktørposten – over mod den radikalt demokratiske håndværkerbevægelse. Grundtvig var national og kongetro, mens Orla Lehman, der senere skulle komme til at spille en af de politisk store roller, var både national og liberal.

4 Fra fortid til fremtid

Første strofe af det fem strofer lange digt er næsten identisk med førstestrofen fra Laurids Koks “Dannevirkevisen” om den historiske dronning Thyra, som Grundtvig tidligere havde gendigtet (1816, [se indledning til denne vise her](#)), og som publikum desuden kendte i Koks version fra flere folkeviserudgaver. Den enkle, folkelige melodi var blevet optegnet af juristen og pædagogen Poul Edvard Rasmussen og blev trykt første gang i 1814, i Abrahamson, Nyerup og Rahbeks folkeviserudgave, *Udvalgte Danske Viser* (1814, bind 5, s. lxxiv). [Læs mere om melodien i indledningen til “Dannevirkevisen” her.](#)

Ved at bygge på denne bekendte og populære vise skabte Grundtvig en fædrelandssang, der åbnede publikum for hans budskaber, som både var en opfordring til at hylde og slutte op om det specielt danske og at gøre det uden blodsudgydelse (strofe 5). Ved hjælp af den gennemgående besjæling af landet beskriver Grundtvig Danmark som en kvinde: “Danmark, Perlen iblant Quinder” (str. 2), hvorefter han ubesværet kan glide over i en hyldest til modersmålet, der bør holdes frit for tysk og latinsk indflydelse. Mod slutningen kommer en forsigtig fortale for frihed. Sangen slutter ganske ukonkret her og er dermed politisk ufarlig, stik modsat de øvrige skåler og skåltaler.

5 Grundtvigs tale

Talen er ikke optrykt i sin helhed, men kun refereret i *Kjøbenhavnsposten* (ca. halvdelen af s. 579 - [se talen her](#)). Grundtvig, der netop var inviteret af de nationalliberale, søgte af afvæbne forsamlingen ved at præsentere sig selv således: “jeg er af den gamle Verden, hverken altsaa hvad man nu kalder *demokratisk* eller *liberal*”. For Grundtvig behøver der ikke at være et modsætningsforhold mellem kongen og folket, idet kongen godt kan bruge sin magt til folkets bedste. Grundtvig er udmærket klar over, at han ikke er nær så oppositionel som hovedparten af forsamlingen, men i stedet for at søge konfrontationen holder han sig til punkter, hvorom han formentlig er enig med flertallet af de ca. 250 personer (hovedsagelig

yngre mænd), der deltog i mødet. Han udtrykker således, at man “i Danmark, kan være meget folkelig og dog ikke desmindre kongelig sindet”. For at nedtone den konflikt, der kunne være mellem samfundsgrupperne indbyrdes, foretrækker Grundtvig betegnelsen “*Folkeraad og ikke Stænder*”. Dette argumenterer Grundtvig for ved at hævde, at der i de to danske stænderforsamlinger ganske vist sidder folk fra de forskellige stænder, men at de på ingen måde er der som repræsentanter for deres stand, tværtimod. Grundtvig gør her op med standstanken til fordel for en folkelighed, der senere skulle blive endnu mere fremtrædende.

Grundtvig har en utopi. Han håber, at der vil komme en tid, hvor der ikke længere er nogen “Fuldmægtige enten for *Adelstand, Præstestand* eller *Spidsborgerlighed*, disse gamle Skillerum i Middelalderens Raadstuer, som gjorde al levende Sammenvirkning endsige da Sammensmeltning af Konge og Folk umulig” (s. 579).

6 Samtidig genbrug

Allerede dagen efter blev sangen genbrugt, idet Danske Samfund ligeledes fejrede 28. maj – denne fejring på selve dagen. Her optrådte sangen i et lille hæfte, *28de Mai i det Danske Samfund*, sammen med to andre digte af Grundtvig: “Er Lyset for de Lærde blot” ([se indledning til denne vise her](#)) og “Konge-Haand og Folke-Stemme” ([se indledning til denne vise her](#)). Hertil kom et digt af Bernhard Severin Ingemann, “Vist Seiers Fryd til Norden”. Frederik Barfod, der havde været med til at stifte Danske Samfund, oplyste senere, at Grundtvigs sang oprindeligt var skrevet netop til Samfundet (1839, s. 239).

I det hele taget var Grundtvigs sang populær og opnåede ligesom sin ‘parallelvise’, *Dannevirkevisen* fra december 1816, en række genoptryk (se tekstredegørelserne).

7 Anvendt litteratur

- Abrahamson, Werner; Rasmus Nyerup & Knud Lyne Rahbek (1812-1814) *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen; efter A.S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny*, bind 1-5. København.
- *Anordning angaaende Provindsial-Stænders Indførelse i Danmark*. (1831) København.
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Grundtvig, N.F.S. (1816) “Thyre Dannebods Vise” i *Danne-Virke*, bind 2, s. 1-15. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839) “Er Lyset for de Lærde blot” i *28de Mai i det Danske Samfund*, s. [2 f.]. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839) “Konge-Haand og Folke-Stemme” i *28de Mai i det Danske Samfund*, s. [7 f.]. København.

- Ingemann, Bernhard Severin (1839) "Sang for Kongen d. 28de Mai. Vist Seiers Fryd til Norden" i *28de Mai i det Danske Samfund*, s. [5 f.]. København.
- Jensen, Hans (1931-1934) *De danske Stænderforsamlings Historie*, bind 1-2. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*. København.
- Kok, Laurids Olufsen (1695) *Danevirkevisen [Danmark, deiligst Vang og Vænge]*, i Peder Syv (udg.) *Et Hundrede Udvalde Danske Viser, Om Allehaande merkelige Krigs-Bedriøt og anden selsom Eventyr, Som sig her udi Riget Ved Gamle Kemper, Navnkundige Konger, og ellers fornemme Personer begivet haver, af Arilds Tid til denne nærende Dag. Forøgede med det Andet Hundrede Viser Om Danske Konger, Kæmper og Andre, Samt hosføiede Antegnelser, Til Lyst og Lærdom*. København.